

بررسی میزان سازگاری عناوین مقالات فارسی با محتوای آنها

اطلاع رسانی شماره ۲ دوره ۱۲ زمستان ۱۳۷۵

محمدرضا داورپناه

دانشگاه علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

کلیدواژه ها:

نشریه ادواری / عنوان / مقاله فارسی / کلیدواژه / محتوای مقاله

مقدمه:

امروزه اطلاعات منتشر شده در مجلات پایه شکل گیری بسیاری از تحقیقات می باشد. ولی افزایش سریع حجم مدارک و توسعه رشته های علمی موجب پیدایش مشکلاتی در دستیابی به اطلاعات منتشر شده است. برای محققانی که در زمینه های گوناگون عملی دست اندرکار پژوهش هستند مطالعه کلیه مدارکی که در زمینه تخصصی آنها بیشتر شده است امکان پذیر نیست و یکی از طرق راهیابی سریع به محتوای مدارک علمی و خصوصاً "مقالات" عنوان "عنوان" است. عنوان هر اثر جلوه ای از هویت آن اثر است و به تعبیری نخستین جلوه ای از متن است که خواننده با آن روبرو می شود.

عنوان باید بیانگر محتوای مقاله باشد. اگر خواننده ای مایل باشد بداند که نویسنده مقاله ای در چه موضوع یا موضوعاتی سخن گفته و اندیشه او در حرکت خود چه مسیرهایی را طی کرده است آیا باید نقطه شروع او خود متن باشد و تمام متن را تمام و کمال مطالعه کند یا اینکه با ملاحظه عنوان می تواند پی به موضوع و محتوای مقاله ببرد.

نیازهای اطلاعاتی محققین معمولاً اطلاع از آخرین تحولات علمی و دسترسی به منابع خاص اطلاعاتی است که از طریق مقالات و عمدتاً از طرق بانکهای اطلاعاتی در اختیار محققان قرار می گیرد. نقش عمده نظام بازیابی اطلاعات به منظور رفع نیاز اطلاعاتی و در راستای تشکیل بانکهای اطلاعاتی، برقراری ارتباط از طریق مطابقت اطلاعات موجود با نیاز اطلاعاتی استفاده کنندگان است. این عمل بوسیله توصیف محتوایی مدرک و معمولاً به وسیله استفاده از نوعی زبان نمایه انجام می گیرد. امروزه بعلاوه کثرت نشریات ادواری مسأله نمایه سازی آنها بیش از هر زمان دیگر احساس می شود. داشتن نمایه بخصوص برای مجلاتی که حاوی گزارشهای پژوهشی هستند. بسیار ضروری است. تشکیل بانک اطلاعاتی و استفاده از نشریات ادواری بدون داشتن نمایه در حد مطلوب عملاً امکان پذیر نخواهد بود. ولی چنانچه توصیف محتوایی مقالات از طریق عنوان امکان پذیر گردد نمایه های موضوعی ماشینی بسیار ارزان، ساده و سریع تهیه می شوند.

در این پژوهش علاوه بر تعیین میزان سازگاری و ناسازگاری عناوین مقالات فارسی گروههای مختلف علمی با محتوای آنها، وضعیت ظاهری مقالات از ابعاد نوع نوشته، جنسیت پدیدآورندگان، نوع فعالیت و نحوه تدوین نیز مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس به دو سؤال پاسخ داده شده است:
الف- آیا کلیدواژه های موجود در عناوین مقالات فارسی آن قدر با محتوای مقالات سازگار هستند که بتوان در نمایه سازی مقالات، کلیدواژه های عناوین را نمایه های مناسبی برای محتوای مقالات دانست؟

ب- مقالات مورد بررسی در تحقیق بلحاظ جنسیت نویسنده، تالیف و ترجمه بودن و کار فردی یا گروهی چه وضعیتی دارند؟

فرضیات:

- ۱- نظر سازگاری با محتوا، بین کلیدواژه های عناوین مقالات گروه علوم انسانی و کلیدواژه های عناوین غیر گروه انسانی تفاوت معنی دار وجود دارد.
- ۲- از نظر سازگاری با محتوا، بین کلید واژه های عناوین مقالات گروه علوم انسانی و کلیدواژه های عناوین مقالات علوم پایه و مهندسی تفاوت معنی دار وجود دارد.
- ۳- از نظر سازگاری با محتوا، بین کلیدواژه های عناوین مقالات گروه علوم انسانی و کلیدواژه های عناوین مقالات پزشکی تفاوت معنی دار وجود دارد.
- ۴- از نظر سازگاری با محتوا، بین کلید واژه های عناوین مقالات گروه علوم انسانی و کلیدواژه های عناوین مقالات کشاورزی تفاوت معنی دار وجود دارد.
- ۵- از نظر سازگاری با محتوا، بین کلیدواژه های عناوین مقالات گروه علوم پزشکی و کلیدواژه های عناوین مقالات علوم پایه و مهندسی و مقالات کشاورزی تفاوت معنی دار وجود دارد.

سابقه تحقیق

برابر بررسیهای انجام شده تاکنون در داخل کشور در زمینه خاص مورد پژوهش تحقیقی صورت نگرفته است. اما در سال ۶۶ طی تحقیق حجم اطلاعات تولید شده و لزوم تهیه ابزارهای ذخیره و بازیابی اطلاعات برای کنترل اطلاعات پزشکی تولید شده، در ایران مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج حاصل نشان داده است روش نمایه سازی گردان نوع افزوده به عنوان برای تهیه ابزار بازیابی اطلاعات پزشکی ایران مناسب است.^(۱)

در مورد کتابها در سال ۱۳۷۰ تحقیقی تحت عنوان بررسی میزان سازگاری موضوعها و عنوانها در کتابهای فارسی به انجام رسیده است نتایج حاصله نشان داده شده است که رده زبان با ۹۰ درصد عنوانهای سازگار با موضوع گویاترین عنوانها را دارد پس از آن رده علوم عملی با ۸۸ درصد سازگاری قرار دارد، در حالیکه ۶۴ درصد عنوانهای رده ادبیات هیچگونه سازگاری اشتراکی با موضوعهای تخصیص یافته ندارد.^(۲) طی یک مطالعه موردی در سال ۶۷ عناوین ۱۱۰ مقاله مجله نشر دانش از دیدگاه ادبی شامل مواردی نظیر صراحت و روشنی، استقلال، رعایت الگوهای زبان معیار و تفننهای زبان، ساختهای معنایی و املائی زبان، خلاقیت و ابتکار و ... همچنین میزان همخوانی میان عنوان و محتوای مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصله نشان داده است که عناوین بسیاری از مقالات با محتوای آنه هم خوانی ندارد.^(۳)

در یک بررسی تحت عنوان "تحلیلی کلی از مقاله ها و مقاله نویسان در مجله نامه انجمن کتابداران"، ۲۷۲ مقاله این نشریه طی سالهای ۶۸-۱۳۵۸ مورد مطالعه قرار گرفته است نتایج بدست آمده از این مطالعه نشانگر این بوده که مردان نسبت به زنان بیشتر به تالیف و ترجمه دست زده اند تعداد مقاله های تالیفی از مقاله های ترجمه شده بیشتر است و بیشتر مقاله ها را عده کمی از پدیدآوران تالیف یا ترجمه کرده اند.^(۴)

در خارج از کشور مطالعات متعددی در این زمینه صورت پذیرفته که موارد ذیل از آن جمله اند:

چارلز برنبر در سال ۱۹۶۱ در زمینه عناوین مقالاتی شیمی و مهندسی شیمی، تحقیقی را به انجام رساند. مطالعات وی نشان داد که حدود ۳۴ درصد مدخلهای نمایه موضوعی از عنوان مدرک گرفته می شوند و ۶۶ درصد بقیه براساس چکیده با متن مدرک تعیین می گردند.^(۵)

در ۱۹۶۴ ب.ب. لین مطالعه ای را در خصوص به کار بردن عنوانهای فنی و غیرفنی در نمایه گردان به انجام رساند و نتیجه گرفت که عنوانهای غیرفنی نارسا تر از عنوانهای فنی هستند. جان م. سدانو در مطالعه مشابهی به این نتیجه رسید که رشته های علمی و فنی را نباید از دیگر رشته های دانش بشری مستثنی دانست ولی بایستی برای دیگر رشته ها نیز عنوانهای گویا و رسا به وجود آورد.^(۶)

در ۱۹۸۲ دولان طی مقاله ای چگونگی نگارش مقالات را در ارتباط با بازیابی کامپیوتری On-line مورد تحلیل قرار داده و به منظور تسهیل و تسریع در بازیابی اطلاعات بایددها و نبایدهایی را درخصوص محتوا و عنوان مقالات ارائه نموده است.^(۷)

در ۱۹۸۶ طی تحقیقی عنوان و محتوای مقالات مجلات منتشره در هندوستان در زمینه خاکشناسی مورد بررسی قرار گرفته است. در این مطالعه اهمیت عنوان در ترسیم و شرح محتوای مقالات مورد بحث قرار گرفته. طی این مطالعه میزان معنی داری عنوان در نمایه سازی ماشینی و همچنین انحراف استاندارد و میزان اختلاف کلمات اصلی و فرعی عناوین مقالات منتشر شده در مجلات خاکشناسی مورد بررسی قرار گرفته است.^(۸) همچنین در همین کتابخانه های دانشگاه آمستردام طی مطالعه ای انتخاب کلیدواژه ها از عنوان مقالات را به منظور برپایی سیستم بازیابی کامپیوتری مورد بررسی قرار داده اند. از نظر آنان گزینش کلیدواژه ها از عناوین روند کار را تسریع و هزینه ها را تقلیل می دهد. بعلاوه معلوم شد که عناوین فرعی اطلاعات بیشتری را عناوین اصلی دارند.^(۹)

در سال ۱۹۸۷ پایگاه اطلاعاتی BIOSIS در مورد سیستم پردازش زبان طبیعی متون مطالعه ای انجام داده و طی آن سیستم پردازش مدارک براساس زبان طبیعی متون را به عنوان ابزار کمکی در نمایه سازی موضوعی ماشینی توصیف کرده است. در نمایه سازی مدارک از سطح نمایه سازی عمیق با تعداد متوسط ۱۰ کلیدواژه برای هر مدرک براساس کنترل واژگانی استفاده شده است. روند نمایه سازی موضوعی ماشینی طی دو مرحله صورت پذیرفته است. در مرحله اول عناوین زبان طبیعی به عنوان - معنایی برگردانده شده و در مرحله دوم براساس فرمول بندی ماشینی عنوان - معنایی به زبان کنترل شده سیستم برگردانده می شود.^(۱۰)

با نگاهی اجمالی در پژوهشهای انجام شده چنین بر می آید که اکثریت این تحقیقات تناسب یا عدم تناسب واژه های عناوین مقالات برای نمایه سازی در پایگاه اطلاعاتی را مورد پیگیری قرار داده اند. در پژوهش حاضر نیز این هدف مورد توجه قرار گرفته است.

روش تحقیق و نحوه انجام کار

این مطالعه با استفاده از روش تحقیق توصیفی تحلیلی به انجام رسیده است. نحوه انجام کار بدین صورت بوده که ابتدا مقالات مجلات بدون توجه به عنوان اصلی توسط گروهی از متخصصین هر یک از گروه های علمی که به طور تصادفی انتخاب گردیده بودند مطالعه و برای هر یک از مقالات عنوانی پیشنهاد گردید. سپس کلید واژه های عناوین پیشنهادی و عناوین اصلی به تفکیک استخراج و به منظور تعیین میزان سازگاری یا عدم سازگاری عنوان با محتوا، با مراجعه به اصطلاحنامه های مرتبط با هر یک از گروههای علمی اصول کدبندی شده زیر مورد بررسی قرار گرفت.

کد ۱- کلیدواژه برگرفته از عنوان پیشنهادی عیناً در عنوان اصلی وجود داشته باشد.
کد ۲- واژه کلیدی عنوان در زمره واژه های آمده در ارجاعهای "نگاه کنید به" یا "بکار برید بجای" باشد.
کد ۳- واژه های کلیدی عنوان با عبارت آمده در ارجاعهای "نیز نگاه کنید به" برابر باشد.
کد ۴- واژه های کلیدی عنوان با هیچیک از کلیدواژه های عنوان پیشنهادی و ارجاعات آن مطابقت نداشته باشد.
کد ۵- بخشی از واژه های عنوان فرعی برابر با کلیدواژه های عنوان پیشنهادی باشد.
کد ۶- واژه های کلیدی عنوان با وجود آنکه با معیارهای فوق هم خوانی ندارد دست کم تا حدودی با کلیدواژه های عنوان پیشنهادی مرتبط است. (رابطه همبسته)

جامعه آماری این پژوهش مقالات تمامی شماره های عنوان مجلات علمی - پژوهشی فارسی زبان مورد تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی منتشره در سال ۷۲ موجود در کتابخانه ای دانشگاه های فردوسی و علوم پزشکی مشهد، دانشگاه تهران و علوم پزشکی تهران می باشد. (جدول ۱) در مجلات مورد بررسی مجموعاً ۴۴۳ مقاله چاپ شده که از این میان ۲۱۳ مقاله به تناسب تعداد مقالات چاپ شده در هر یک از گروههای علمی و براساس "جدول تعیین حجم نمونه در تحقیقات علوم تربیتی و روانشناسی"^(۱۱) به روش نمونه گیری تصادفی انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته است.
برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از روشهای آماری تصادفی (جدول، فراوانی، درصد) و آمار استنباطی (فرمول χ^2) استفاده شده است.

یافته های تحقیق

اطلاعات و داده های جمع آوری شده این پژوهش از دو جنبه: مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته اند:

الف- جنبه محتوایی: شامل تقسیم بندی موضوعی مجلات و کلیدواژه های مقالات.
ب- جنبه ظاهری نظیر فاصله، انتشار، وابستگی، نحوه تدوین مقالات، نوع نوشته، جنسیت پدیدآوردندگان و نوع فعالیت مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته اند.

الف - جنبه محتوایی

۱- تقسیم بندی موضوعی مجلات

در این قسمت مجلات جامعه آماری به تفکیک گروههای علمی از نظر موضوعی طبقه بندی شده اند. مجلاتی که در گروه علمی مربوط موضوعات متنوع راتحت پوشش داشته اند در طبقه "عمومی" قرار گرفته اند. در اکثر گروهها بیشترین مجلات در طبقه موضوعی عمومی جای گرفته اند. مقالاتی این مجلات به صورت مختلف و مخلوط عرضه می شوند و شامل زمینه های موضوعی متنوع در گروه مربوطه هستند؛ و از آنجا که عمدتاً وابسته به یک دانشگاه یا دانشکده هستند در تمامی زمینه های موضوعی آن دانشگاه مقاله چاپ می کنند.

در حوزه علوم انسانی و اجتماعی به جز زمینه موضوعی اقتصاد و مدیریت در سایر موضوعات یکی دو مورد مجله بیشتر به چشم نمی خورد. همچنین در بسیاری از موضوعات نظیر جامعه شناسی، علوم اجتماعی، علوم ورزشی، زبان و ... یا اینکه اصولاً مجله علمی - پژوهشی وجود ندارد و یا حداقل اینکه در موجودی سال ۷۲ کتابخانه های مورد بررسی حضور ندارد.

عنوان	ردیف	گروه علمی	عنوان	ردیف	گروه علمی
نشریه تحقیقاتی فیزیک زمینی و فضا	۱	علوم پایه و فنی و مهندسی	ادبیات علوم انسانی دانشگاه فردوسی	۱	علوم انسانی
نشریه شیمی و مهندسی شیمی ایران	۲		ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز	۲	
نشریه دانشکده فنی دانشگاه تهران	۳		ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران	۳	
نشریه دانشکده مهندسی دانشگاه فردوس	۴		اقتصاد و مدیریت	۴	
مجله مهندسی دانشگاه علم و صنعت	۵		باستان شناسی و تاریخ	۵	
مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان	۱	علوم پزشکی	برنامه و توسعه	۶	
مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز	۲		پژوهشهای روانشناختی	۷	
مجله دانشکده دامپزشکی تهران	۳		مجله پزشکی علوم انسانی	۸	
مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی	۴		دانشگاه اصفهان	۹	
مجله دانشکده پزشکی دانشگاه مشهد	۵		تحقیقات اقتصادی	۱۰	
مجله دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران	۶		تحقیقات تاریخی	۱۱	
مجله دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران	۷		تحقیقات جغرافیایی	۱۲	
مجله دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران	۸		مجله حقوقی	۱۳	
مجله علمی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اهواز	۹		دانش مدیریت	۱۴	
گوش و حلق و بینی و حنجره ایران	۱۰		مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی	۱۵	
آفات و بیماریهای گیاهی	۱	علوم کشاورزی	دانشگاه تهران	۱۶	
بیماریهای گیاهی	۲		سیاست خارجی	۱۷	
مجله علوم کشاورزی ایران	۳		مجله علوم اجتماعی و انسانی	۱۸	
مجله منابع طبیعی ایران	۴		دانشگاه شیراز	۱۹	
			مجله علوم انسانی دانشگاه الزهرا		
			نشریه علوم تربیتی دانشگاه تهران		
			مقالات و بررسیها		

جدول شماره ۱- عناوین مجلات مورد مطالعه

در گروه علوم پایه و فنی و مهندسی کتابخانه های مورد بررسی صرفاً در دو موضوع شیمی و فیزیک مجله علمی تخصصی وجود دارد. بنابراین در بسیاری از زمینه ها نظیر ریاضی، زمین شناسی، زیست شناسی، کامپیوتر، مکانیک، عمران، برق و الکترونیک و ... مجله تخصصی علمی - پزشکی وجود نداشته است.

در حوزه پزشکی اولاً در زمینه های علوم پایه پزشکی نظیر فیزیولوژی آناتومی، اورولوژی و ... مجله ای در مجموعه های مورد بررسی وجود نداشته است احتمالاً فقط یک مجله تخصصی پزشکی منتشر شده و در سایر زمینه های تخصصی پزشکی مجله ای انتشار نیافته است.

در گروه کشاورزی مجموعه های مورد بررسی نیز در بسیاری از رشته ها نظیر باغبانی، زراعت، آبخیزداری، دامپروری، خاکشناسی، و غیره مجله علمی تخصصی وجود ندارد. مجلات این گروه اختصاص به دو زمینه گیاه شناسی و منابع طبیعی دارد.

به طور کلی چنانچه روال بر این باشد که نتایج فعالیت های پژوهشی بصورت مقاله در مجلات علمی-پژوهشی به چاپ برسد بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت که برای بسیاری از رشته های تخصصی در سال ۷۲ مجرای ارتباطی وجود نداشته است.

۲- تحلیل کلیدواژه ها:

در این قسمت کلیدواژه های برگرفته از عناوین اصلی مقالات و عناوین پیشنهادی در هر یک از گروه های علمی به طور جداگانه از نظر فراوانی واژه ها و میزان سازگاری براساس کدهای ششگانه در قالب جدول منظم شده و مورد تحلیل قرار گرفته اند.

کدها طبقه بندی کلیدواژه ها	کد ۱	کد ۲	کد ۳	کد ۴	کد ۵	کد ۶	جمع
۱	۸۵	۸	۹	۱	۱	۱۷	۱۲۱
۲	۶۱	۱۰	۶	۱۸	۴	۲۲	۱۲۱
۳	۳۵	۳	۳	۶۰	۲	۱۷	۱۲۰
۴	۲۰	۱		۸۱	۱	۱۶	۱۱۹
۵	۷			۹۰	۱	۱۷	۱۱۵
۶	۴			۹۱		۱۳	۱۰۸
۷	۱			۸۱		۷	۸۹
۸				۶۴		۵	۶۹
۹				۴۲		۳	۴۵
۱۰				۲۷		۲	۲۹
۱۱				۱۵			۱۵
۱۲				۷			۷
۱۳				۲			۲
جمع	۲/۳	۲۲	۱۸	۵۷۹	۹	۱۱۹	۹۶۰
درصد	%۲۲/۱۹	%۲/۳۹	%۱/۷۸	%۶۰	%۰/۹۴	%۱۲/۴۰	%۱۰۰

جدول شماره ۲- توزیع کلیدواژه های عناوین علوم انسانی

- علوم انسانی

نمونه مورد مطالعه در این گروه ۱۱۳ عنوان مقاله از ۱۷ عنوان مجله است. جدول شماره ۲ ذیل توزیع کلیدواژه های عناوین علوم انسانی را براساس کدهای تعیین شده نمایش می دهد:

چنانکه از جدول فوق مستفاد می شود ۲۲/۱۹ درصد کلیدواژه ها کد ۱ را دارا هستند یعنی مطابق عنوانند. در مقابل ۶۰/۱۳ درصد کلیدواژه های موضوعی در کد ۴ قرار گرفته اند و در واقع هیچ تشابهی با کلید واژه های عنوان مقالات ندارند. این امر نشان دهنده این است که در تعیین عناوین مقالات این گروه ضابطه و معیار دقیقی وجود ندارد بلکه عناوین بیشتر براساس جنبه های ادبی، تزیینی، تفنی، جذابیت و سلاقی پدیدآورندگان تهیه می شود. نمونه هایی از قبیل: بین پتک و سندان، رقص هستی، فرجام تاریخ و واپسین انسان و ... مؤید این مفهوم اند.

کدها طبقه بندی کلیدواژه ها	کد ۱	کد ۲	کد ۳	کد ۴	کد ۵	کد ۶	جمع
۱	۱۶	۳				۱	۲۰
۲	۹	۲	۱	۵		۳	۲۰
۹	۳			۴			۱۳
۴	۲			۲		۱	۵
۵	۱			۱			۲
۶	۱						۱
جمع درصد	۳۸ ٪۶۲/۳۰	۵ ٪۸/۲۰	۱ ٪۱/۶۳	۱۲ ٪۱۹/۶۷		۵ ٪۸/۲۰	۶۱ ٪۱۰۰

جدول شماره ۳: توزیع کلیدواژه های عناوین علوم پایه و فنی و مهندسی

علوم پایه و فنی و مهندسی

در این گروه مجموعاً ۲۰ مقاله مورد مطالعه قرار گرفته اند. توزیع فراوانی کلیدواژه های عناوین اصلی و عناوین پیشنهادی این گروه تقریباً با یکدیگر منطبق هستند. برابر اطلاعات بدست آمده از جدول توزیع کلیدواژه های گروه علوم پایه و فنی و مهندسی ۶۲/۳۰٪ کلیدواژه ها کد ۱ را دارا هستند. چنانچه میزان کدهای ۲، ۳، ۵ و ۶ را هم مد نظر قرار دهیم. می توان ادعا کرد اکثر کلیدواژه های عناوین پیشنهادی با کلیدواژه های عناوین اصلی سازگارند. تنها ۱۹/۶۷ درصد در کد ۴ قرار گرفته اند که مشابهتی بین آنها و کلیدواژه های عناوین اصلی وجود ندارد.

کدهای طبقه‌بندی کلیدواژه‌ها	کد ۱	کد ۲	کد ۳	کد ۴	کد ۵	کد ۶	جمع
۱	۴۲	۶	۲	۲		۴	۵۴
۲	۳۲	۲	۲	۵		۷	۴۸
۳	۲۱	۱		۸		۳	۳۳
۴	۱۱	۱		۵		۱	۱۸
۵	۳			۷			۱۰
۶	۴			۴		۱	۷
۷				۳			۳
۸				۱			۱
۹				۱			۱
۱۰				۱			۱
جمع	۱۱۱	۹	۵	۳۷		۱۴	۱۷۶
درصد	٪۶۳/۰۷	٪۵/۱۱	٪۲/۸۴	٪۲۱/۰۳		٪۷/۹۵	٪۱۰۰

جدول شماره ۴: توزیع کلیدواژه‌های عناوین پزشکی

- علوم پزشکی

تعداد عنوانهای بررسی شده این حوزه ۵۴ عنوان است. ۶۳/۰۷ درصد کلیه واژه‌های گروه پزشکی در کد ۱ جای گرفته‌اند و در واقع محتوای اکثر مقالاتی به نحوی با عنوان آنها سازگارند. ۲۱/۰۳ درصد کد ۴ را دارا هستند. بدین معنا که بین آنها و عنوان هیچ تناسبی برقرار نیست. ۷/۹۵ درصد در کد ۶ قرار گرفته‌اند که در واقع در بخشی با عنوان اصلی اشتراک دارند.

- علوم کشاورزی

همینطور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود ۷۸/۴۸ درصد کلیدواژه‌ها در کد ۱ جای دارند و تنها ۱۰/۱۲ درصد از آنها در کد ۴ قرار دارند. یعنی تنها در ۱۰/۱۲ درصد از مقالات به هیچ ترتیبی با دانستن عنوانها نمی‌توان به محتوا پی برد ولی در اکثر مقالات کشاورزی بین محتوا و عنوان سازگاری وجود دارد.

ب- فشرده جنبه‌های ظاهری مقالات

از مجموع ۳۸ عنوان مجله مورد بررسی ۲۴ عنوان به صورت فصلنامه، ۹ عنوان سالی دو شماره، ۳ عنوان سالانه و ۲ عنوان به صورت گاه به گاه منتشر می‌شود. اکثر مجلات مورد مطالعه را دانشگاهها و مؤسسات تحقیقاتی وابسته به دانشگاه‌ها منتشر کردند. مؤسسات آموزشی و تحقیقاتی غیردانشگاهی هم از دولتی تا خصوصی و همچنین نگاههای انتشاراتی در تولید مجلات مورد بررسی نقش چندانی ندارد.

کدها طبقه‌بندی کلیدواژه‌ها	کد ۱	کد ۲	کد ۳	کد ۴	کد ۵	کد ۶	جمع
۱	۱۵	۲	۱				۱۸
۲	۱۶	۲					۱۸
۳	۱۴	۱				۱	۱۷
۴	۸	۲		۱			۱۲
۵	۶			۲			۷
۶	۳			۱			۴
۷				۱			۲
۸				۲			۲
				۱			۱
جمع	۶۴	۷	۱	۸		۱	۷۹
درصد	%۷۸/۴۸	%۸/۸۶	%۱/۲۷	%۱۰/۱۲		%۱/۲۷	%۱۰۰

جدول شماره ۵: توزیع کلیدواژه‌های عناوین کشاورزی

شیوه‌های انعکاس محتوا با چکیده خلاصه، نتیجه‌گیری و کلیدواژه‌ها در مجلات گروه‌های علوم پایه و فنی و مهندسی، پزشکی و کشاورزی بیش از گروه علوم انسانی مورد توجه قرار گرفته است. چکیده حاوی موضوعات و مطالب مهم اصل مقاله و کلیدواژه‌ها نیز نوعی شاخص خاص برای نشان دادن موضوع مدارک بویژه مقالات است. براساس محتوای چکیده خواننده می‌تواند تصمیم بگیرد که آیا محتوای مقاله باید کاملاً خوانده باشد یا خیر و در واقع متخصصین را در بررسی نوشته‌ها در زمینه کارشان و سایر زمینه‌های تخصصی مورد علاقه‌شان یاری می‌کنند. مهمتر اینکه هدف اساسی نظام‌های اطلاعاتی در ذخیره و بازیابی اطلاعات و تشکیل بانک اطلاعات مجلات عمدتاً از طریق نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی محقق می‌شود. چنانچه در هنگام تدوین مقالات، چکیده و کلیدواژه توسط مؤلف یا ناشر تهیه شود ذخیره و بازیابی اینگونه مدارک بسیار سریع، ساده و ارزان خواهد شد. بعلاوه اینکه تهیه چکیده یا کلیدواژه توسط مؤلف به دلیل تسلط موضوعی انعکاس محتوای مقالات را مطلوب‌تر خواهد ساخت.

البته علمی نویسی برای خود یک تخصص است و سردبیران مجلات علمی تخصصی در دنیا قواعدی برای کار خود دارند که به نظر می‌رسد مجلات علمی ما در این زمینه یکسان عمل نمی‌کنند. ساختار مقاله علمی شامل موارد متعددی است. درباره این ساختار دستورالعمل‌هایی وجود دارد که می‌بایست رعایت شود. البته اینکه برای مقالات چگونه چکیده نویسی شود تا بتوان همان چکیده را به بانک‌های اطلاعاتی کامپیوتری منتقل کرد خود یک تخصص است.

اکثر مقالات گروه‌های مختلف "تألیفی" هستند. دلیل این امر را می‌توان در خط مشی مجلات در پذیرش مقالات که نوعاً علمی پژوهشی هستند، جستجو کرد. بر همین اساس چنین استنباط می‌شود که درصد زیادی از مقالات حاصل تحقیقات هستند. در تمامی گروه‌های علمی مردان بیشتر از زنان مقاله نوشته‌اند. شاید زنان به دلیل اشتغالات و مسئولیتهای خانوادگی و موقعیت خاص خویش نسبت به مردان و شاید هم به دلیل تعداد اندک آنها در صحنه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاهی، کمتر در تولید مقالات علمی نقش دارند.

اکثر مقالات گروه علوم انسانی حاصل فعالیت‌های فردی است ولی اکثر مقالات سایر گروه‌ها نتیجه کارکردهای گروهی است. شاید فعالیت گروهی این حوزه‌ها با خصلت کاربردی بودن علمی در پیوند باشد.

گروه‌های علمی	میزان سازگاری	میزان ناسازگاری	ارزیابی نحوه تدوین مقالات				نوع نوشته		جنسیت مؤلفان و مترجمان		نوع فعالیت	
علوم انسانی	%۳۹/۶۹	%۶۰/۳۱	%۲۷/۲۷	%۹/۹۲	%۲۳/۹۷	-	%۸۵/۱۲	%۱۴/۸۸	%۸۹/۲۶	%۱۰/۷۴	%۸۷/۶۰	%۱۲/۴۰
علوم پایه مهندسی	%۸۰/۳۳	%۱۹/۶۷	%۷۵	%۲۰	%۹۵	%۲۰	۱۰۰	-	%۹۵	%۵	%۴۰	%۶۰
علوم پزشکی	%۷۸/۹۷	%۲۱/۰۳	%۲۲/۲۲	%۷۲/۲۲	%۱۴/۸۱	-	%۹۴/۴۴	%۵/۵۶	%۸۸/۸۹	%۱۱/۱۱	%۴۲/۵۹	%۵۷/۴۱
علوم کشاورزی	%۸۹/۸۸	%۱۰/۱۲	%۹۴/۴۴	-	-	-	۱۰۰	-	%۸۳/۳۳	%۱۶/۶۴	%۵۵/۵۶	%۴۴/۴۴

نتیجه گیری:

چنانچه منظور از سازگاری محتوا و عنوان را این بدانیم که با دانستن واژه عنوان به ترتیب بتوان به محتوا رهنمون شد. در این صورت به جز کد ۴ نشان‌دهنده این است که هیچگونه تشابه و سازگاری میان عنوان و محتوا وجود ندارد و بقیه کدها را می‌توان به نوعی بیانگر میزان سازگاری عنوان و محتوا دانست. با مدنظر قرار دادن توضیح فوق برای مقایسه نتایج جدول‌های گروه‌های مختلف علمی جدول در هم‌کردی ذیل ارائه می‌شود:

با ملاحظه نتایج بدست آمده و مقایسه داده‌های گروه‌ها مختلف نتایج زیر استنباط می‌شود:

۱- میزان سازگاری عناوین مقالات گروه علوم انسانی با محتوای آنها از سایر گروه‌های کمتر است. بر این اساس فرضیه ۱ پژوهش تایید می‌شود.

۲- از نظر سازگاری با محتوی بین کلیدواژه‌های عناوین مقالات علوم انسانی و کلیدواژه‌های عناوین مقالات علوم پایه و مهندسی (فرضیه ۲) و کلیدواژه‌های مقالات پزشکی (فرضیه ۳) و کلیدواژه‌های عناوین مقالات کشاورزی (فرضیه ۴) تفاوت معنی‌دار وجود دارد بر این اساس فرضیات ۲، ۳، ۴ نیز تایید می‌شود.

۳- از نظر سازگاری با محتوی بین کلیدواژه‌های عناوین مقالات علوم پایه و مهندسی علوم پزشکی و کشاورزی، تفاوت معنی‌دار وجود ندارد. بر این اساس فرضیه ۵ نیز تایید می‌شود.

۴- نمایه‌سازی مقالات علوم انسانی براساس عناوین ۶۰ درصد خطا در بردارد. نمایه‌سازی مقالات علوم پایه و مهندسی، پزشکی و کشاورزی حداکثر ۲۱ درصد خطا در بردارد.

۵- مقالات حوزه کشاورزی به همان میزان مقالات علوم پایه و مهندسی چکیده دارند. تفاوت‌های مشاهده شده بین این دو گروه با گروه‌های علوم انسانی و پزشکی تفاوتی معنی‌دار است. تفاوت تعداد چکیده‌های پزشکی و علوم انسانی نیز معنی‌دار است. به بیانی دیگر مقالات رشته‌های علوم پایه و مهندسی کشاورزی و پزشکی بیشتر از علوم انسانی چکیده همراه دارند.

۶- تعداد مقاله‌های تالیفی از مقاله‌های ترجمه شده بیشتر است.

۷- بیش از ۸۵ درصد مقالات در تمامی گروه‌های علمی مورد مطالعه توسط مردان تدوین شده است. بنابراین مردان نسبت به زنان بیشتر به تالیف و ترجمه دست زده‌اند.

۸- اکثر مقالات گروه علوم انسانی حاصل فعالیت‌های فردی است ولی در سایر گروه‌ها اکثریت با حدود نیمی از مقالات نتیجه کارکردهای گروهی است.

۹- به استثنای مقالات گروه علوم انسانی در سایر گروه‌های علمی با اندکی توجه و تغییر در عناوین می‌توان از شیوه نمایه‌سازی گردان برای ذخیره و بازیابی اطلاعات بهره جست.

پیشنهادات

نظر به نقش و اهمیت مقالات نشریات ادواری در شکل‌گیری تحقیقات و رفع نیاز اطلاعاتی محققان براساس یافته‌های پژوهش حاضر پیشنهادات ذیل به منظور بهبودی روند انتشار مجلات و همسویی آنها با روند توسعه ارائه می‌گردد.

۱- تدوین دستورالعمل‌های لازم برای نحوه تدوین مقالاتی که در مجلات معتبر علمی منتشر می‌شود به نحوی که هم فهم خوانندگان تضمین شود و هم نمایه‌سازی مقالات براساس گردش واژه‌های عناوین و کلیدواژه‌های تهیه شده از سوی مؤلف امکان پذیر گردد.

۲- آموزش نویسندگان مقالات در جهت انتخاب عنوان سازگار با محتوای مقاله در این راستا باید و نباید‌ها ذیل به منظور تهیه عنوان و انعکاس محتوا توصیه می‌شود:

- عناوین مبین و توصیف کننده محتوا باشند

- از علامت گذاریها تخصصی در عنوان مقالات اجتناب شود.

- از بکارگیری عناوین مبهم، چند معنایی و فریبنده خودداری شود.

- واژه‌های غیرمصطلح در عناوین بکار برده نشود.

- برای هر مقاله چکیده‌ای هر چند مختصر تهیه شود.

- محتوای مقالات با استفاده از کلیدواژه‌های موضوعی توصیف شوند.

۳- دست اندرکاران انتشار مجلات از پذیرش و انتشار مقالاتی که دارای عناوین ناسازگار با محتوا هستند جلوگیری کنند.

۴- مقالات رشته‌های علوم انسانی را نبایستی از سایر رشته‌های علمی و فنی مستثنی دانست و بر این اساس عناوین ادبی، تزئینی و ... را برای آنها مجاز تلقی کرد. بلکه می‌بایستی برای مقالات این گروه نیز عنوانهایی گویا و رسا بوجد آورد.

۵- در رشته‌هایی که احتمالاً خصلت آنها عنوان ادبی و ... را ایجاب می‌نماید برای گویاتر کردن عنوان و بیان محتوا از عنوان فرعی استفاده شود.

منابع

۱- معرف زاده، عبدالحمید. "بررسی وضعیت ابزار بازیابی اطلاعات پزشکی فارسی و پیشنهادی برای تهیه نمایه پزشکی ایران". تهران: دانشکده مدیریت اطلاع رسانی و خدمات پزشکی، پایان نامه فوق لیسانس، ۱۳۶۶.

۲- بزرگی، اشرف السادات، "بررسی میزان سازگاری موضوعها و عنوانها در کتاب فارسی". فصلنامه کتاب، دوره دوم، شماره اول - چهارم (بهار تا زمستان ۱۳۷۰).

۳- "تعاملی در عنوان مقاله و پیشنهادهایی درباره آن". نشر دانش سال هشتم. شماره ششم (مهر و آبان ۱۳۶۷).

۴- دینانی، محمدحسین، "مقالات و مقاله نویسان در نامه انجمن کتابداران ایران" مجله علوم و اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره دوم، شماره ۱ (پاییز ۱۳۶۵).

- ۵- حریری، مهرانگیز؛ توفیق، مسعوده. "نمایه گردان". اطلاع رسانی، دوره هشتم، شماره دوم (۱۳۶۳).
- ۶- بزرگی، اشرف السادات، همان
- 7- Dolan, Donna R. "How to write for retrieval". Database, 5(2) (June 82)
- 8- Deshumukh, G. R. "Title analysis of soil conservation periodical literature. "Journal of library and information science (India), 11(1) June 98
- 9- Free university of Amsterdam-libraries, "Indexing by means of tittles words". Juridische-bibliothecaris, 7(1) Mar 86
- 10- BIOSIS, "Concept recognition in an automatid text-processing system for the life sciences. "Journal of the American society for information science, 38(4) July 87.
- 11-Krejcie, R. V. and mornin. D. W. Determing sample size for research for reaserch activities. Educational and psychological measuremen, 1970.
- ۱۲- حری، عباس. "عنوان نوشته"، آیینہ پژوهش سال اول، شماره ۶ (فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۰).
- ۱۳- اسفندیاری، محمد. "عنوان کتاب و آیین انتخاب آن". آیینہ پژوهش، سال اول، شماره دوم (مرداد، شهریور ۱۳۶).